

مقاله پژوهشی

نقش توانمندسازی زنان در توسعه اکوتوریسم

(مطالعه موردی: روستای کردان کرج)*

ریحانه عزیزی^{۱*}، پروانه پرچکانی^۲

۱. کارشناس ارشد اکوتوریسم، دانشگاه علم و فرهنگ، تهران، ایران.
۲. استادیار دانشکده گردشگری، دانشگاه علم و فرهنگ، تهران، ایران.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۷/۲۵ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۱۰/۰۸ تاریخ قرارگیری روی سایت: ۱۴۰۱/۰۲/۰۱

چکیده | اکوتوریسم فرصتی است که اسباب اشتغال، کمک به حفاظت از تنوع زیستی، تعامل فرهنگی، آموزش، رشد دانش محیطی و تولید درآمد را در فضاهای طبیعی فراهم می‌سازد. توسعه اکوتوریسم علاوه بر آن که می‌تواند سبب حفظ محیط زیست و سنت‌های اجتماعی شود، سطح رفاه و درآمد جامعه محلی را بالا برده و به‌عنوان ابزار اصلی توسعه پایدار منطقه استفاده می‌شود. مشارکت جامعه محلی به‌عنوان یکی از ارکان توسعه پایدار در توسعه گردشگری ضروری بوده و توسعه پایدار هر جامعه نیز در گرو مشارکت همه اقشار است که این امر، نیازمند توجه به نیازها و توانمندسازی اقشار مختلف جامعه از جمله زنان است. هدف پژوهش این است تا نقش توانمندسازی زنان در توسعه اکوتوریسم در روستای کردان استان البرز، بررسی و نتایج تحلیل گردد. از آنجا که بسیاری از پروژه‌ها و برنامه‌های گردشگری به دلیل اهمیت ندادن به جوامع محلی و بالطبع، توانمند نبودن آن‌ها با شکست مواجه می‌شوند، توانمندسازی زنان از مؤلفه‌های مهم توسعه پایدار محسوب می‌شود و زنان به‌عنوان نیمی از جمعیت هر جامعه، عامل مؤثری در پیشبرد امور مختلف اقتصادی، اجتماعی، گردشگری و... محسوب می‌شوند که از نظر مشارکت نیروی انسانی اهمیت زیادی دارند و توانمندسازی آنان سبب ارتقاء کیفیت زندگی جوامع می‌شود. ماهیت این پژوهش، کاربردی، روش آن توصیفی-تحلیلی و نوع آن پیمایشی بوده و جامعه آماری این پژوهش از طریق فرمول کوکران، ۳۴۸ نفر تعیین شده است. در این پژوهش، توانمندسازی زنان در ابعاد مختلف «اقتصادی»، «اجتماعی-فرهنگی» و «زیست محیطی» با شاخص‌های «کارآفرینی»، «بازآفرینی مشاغل سنتی»، «سرمایه‌گذاری»، «مشارکت»، «تحصیلات»، «حمایت اجتماعی»، «حفاظت»، «منظر زیست محیطی» و «آموزش» سنجیده شده است. نتایج کلی تحقیق حاکی از این است که توانمندسازی زنان در توسعه اکوتوریسم پایدار نقش مؤثری دارد.

واژگان کلیدی | گردشگری، اکوتوریسم پایدار، توانمندسازی زنان، روستای کردان.

مقدمه | در دنیای کنونی، رسیدن به اهداف توسعه، بدون همکاری زنان، امری غیرممکن خواهد بود. یکی از مهم‌ترین معیارها جهت سنجش درجه توسعه‌یافتگی یک کشور، میزان اهمیت و اعتباری است که زنان در آن کشور دارند. مطالعات انجام‌شده در تعداد زیادی از جوامع نشان داده است که زنان عامل مهمی برای رشد و توسعه هستند (معنی دامغانی، باقری و معنی دامغانی، ۱۳۹۴). برای

تحقق توسعه پایدار، لازم است که تغییراتی در شیوه زندگی بشر به وجود آید. ایجاد تغییرات اساسی و زیربنایی در شیوه زندگی جوامع، بدون مشارکت فعال و آگاهانه تک‌تک افراد به‌ویژه زنان میسر نیست. زنان در سراسر جهان نقش بسیار تعیین‌کننده‌ای در امور خانواده و جامعه دارند و می‌توانند برای تسریع روند تغییر و تحقق هدف‌های توسعه پایدار، مسئولیت بسیار جدی و مهمی را بر عهده گیرند، زنان باید به تأثیر و اهمیتی که دارند آگاه باشند (زاهدی، ۱۳۸۵). در بسیاری از کشورهای در حال توسعه، در شرایط افت محیطی (فرسایش خاک، خشکسالی، جنگل‌زدایی) زنان اولین کسانی هستند که بار مسئولیت را به دوش می‌گیرند

*این مقاله برگرفته از پایان‌نامه کارشناسی ارشد «ریحانه عزیزی» با عنوان «نقش توانمندسازی زنان در توسعه اکوتوریسم (مطالعه موردی: روستای کردان کرج)» است که به راهنمایی دکتر «پروانه پرچکانی» در سال ۱۳۹۸ در دانشکده گردشگری دانشگاه «علم و فرهنگ» به انجام رسیده است.

* نویسنده مسئول: reyhaneehazizi61@gmail.com، ۰۹۳۶۳۵۶۰۳۴۷

خاص موجب اشتغال، بهبود شرایط و کمک به حفاظت از تنوع زیستی، تعامل و تبادل فرهنگی، آموزش و رشد دانش محیطی و تولید درآمد می‌شود و از ابعاد گوناگون می‌تواند به‌عنوان فرصت تلقی شود. توسعه اکوتوریسم پایدار با توجه به جاذبه‌های طبیعی و فرهنگی منطقه علاوه بر آن که سبب حفظ محیط زیست و سنت‌های اجتماعی می‌شود، می‌تواند سطح رفاه و درآمد جامعه محلی را بالا برده و به‌عنوان ابزار اصلی توسعه پایدار منطقه استفاده شود. با توجه به ماهیت اکوتوریسم که جامعه‌محور است، ضروری‌ترین عامل جهت توسعه پایدار در اکوتوریسم، مشارکت جامعه محلی است (ضیایی، قربانی و امین بیدختی، ۱۳۹۲).

بسیاری از پروژه‌ها و برنامه‌ریزی‌ها، به دلیل عدم توجه به توانمندی و نیاز جامعه محلی به‌ویژه زنان، با شکست روبرو بوده است. زنان به‌عنوان عامل مؤثر در امور مختلف اقتصادی، اجتماعی و کشاورزی از نظر مشارکت نیروی انسانی مورد نیاز در جامعه، سهم بسزایی دارند. لذا این نیاز احساس می‌شود که زنان در زمینه‌های مختلف باید توانمند شوند تا از این طریق بتوانند نقش خود را بیشتر نمایان کنند، زیرا توانمندسازی زنان با کیفیت زندگی و مسائل اساسی حقوق بشر در ارتباط است. شاید بتوان گفت به دلایل گوناگونی در بسیاری از مناطق، مسئله توانمندسازی زنان با جدیت مورد بررسی قرار نگرفته و از این رو کارهای شاخص و کاربردی در این راستا دیده نشده است. راه‌ها و طرح‌های فراوانی در راستای توسعه اکوتوریسم در کشور ما انجام گرفته که موفق نبوده است، دلایل احتمالی چون عدم مدیریت کارآمد و یا برنامه‌ریزی‌های غیراصولی، نادیده گرفتن عوامل مهم در برنامه‌ریزی از جمله زنان و عوامل دیگر را می‌توان از مشکلات نرسیدن به توسعه یادآوری کرد (قنبری و محمود صالحی، ۱۳۹۴). روستای کردان کرج، از توابع شهر کوهسار، شهرستان ساوجبلاغ در استان البرز به سبب استقرار صنایع مهم، وجود جاذبه‌های بسیار زیبا و برجسته طبیعی، تاریخی، مذهبی و نزدیکی به کلان‌شهر کرج و مجاورت با اتوبان تهران - قزوین از موقعیت خاص گردشگری برخوردار است. زمین‌های زراعی، باغات متنوع میوه، آب‌وهوای خوش و رودهای فراوان و طبیعت سرسبز مسیر را برای دستیابی به توسعه اکوتوریسم هموار می‌کند. این پژوهش در راستای پاسخ به این سؤال مهم تدوین یافته است: با توجه به نقش فعال زنان به‌عنوان همسر و مادر و نقش آن‌ها در جامعه، توانمندسازی زنان چه نقشی در توسعه اکوتوریسم پایدار در منطقه مورد نظر ایفا خواهد کرد؟

پیشینه پژوهش

تاکنون پژوهش‌های متعددی در زمینه توانمندسازی اقشار مختلف جامعه از جمله زنان انجام شده است، که این پژوهش‌ها از ابعاد مختلف به مسئله پرداخته‌اند. در حوزه اکوتوریسم و فضاهای

و فعالیت مولد خود را دوچندان می‌کنند. طرفداران محیط‌زیست، دولت‌ها و سازمان‌های بین‌المللی، باید به نقش و اهمیت زنان در حفاظت از محیط‌زیست توجه داشته باشند در غیر این صورت، یکی از هم‌پیمانان خود را در حمایت از محیط‌زیست از دست خواهند داد (الیوت، ۱۳۸۷). موانع مهمی بر سر راه مشارکت زنان از جمله، موانع اجتماعی، فرهنگی و انتظارات متفاوت جامعه از مرد و زن وجود دارد. از این‌رو در دهه ۱۹۸۰ به جای اصطلاح زن در توسعه، اصطلاح «جنسیت و توسعه» به کار گرفته شد و در پی آن در بسیاری از کشورهای جهان سوم، راهبردهایی برای مشارکت عملی زنان در توسعه و برطرف شدن موانع اتخاذ شد (کتابی، فرخی و یزدخواستی، ۱۳۸۲). یکی از این راهبردها توانمندسازی زنان با تأکید بر این نکته است که مشارکت زنان صرفاً به مفهوم بهره‌مندی آنان از مزایا و نتایج برنامه‌های توسعه نیست. بلکه زنان باید در اجرای برنامه‌ها و طرح‌های توسعه مشارکت فعالانه داشته باشند که در این صورت توانمندسازی زنان به دو طریق میسر می‌شود. ۱- حذف عواملی که مانع فعالیت زنان می‌شود، ۲- افزایش توانایی و قابلیت آنان (همان). وقتی کشوری می‌خواهد بر موانع مرتبط با فقر و توسعه غلبه کند، موضوع توانمندسازی و مشارکت زنان گامی لازم برای قرار گرفتن در مسیر توسعه انسانی و مدیریت استعدادها، اهداف توسعه هزاره و اهداف معتبر جهانی محسوب می‌شود (Bandiera et al., 2012). توانمندسازی زنان یک فرایند مهم در توسعه محسوب می‌شود و دستیابی به توسعه پایدار، بدون توانمندسازی زنان امکان‌پذیر نیست. به‌گونه‌ای که زنان وقتی توانا می‌شوند، قادر به عمل در جنبه‌های گسترده‌تری هستند و ایفای نقش فعال‌تری در تمامی جوانب برای تغییر در راه‌های گوناگون خواهند داشت (خسروی‌پور و خروشان، ۱۳۹۰). صنعت گردشگری به‌عنوان بزرگ‌ترین صنایع رو به رشد و پرمفعت جهان به لحاظ اقتصادی (Font & Ahjem, 1999). یکی از مطرح‌ترین استراتژی‌ها برای توسعه است. از این‌رو توسعه گردشگری می‌تواند توسعه ملی و محلی را افزایش دهد. دستیابی به توسعه گردشگری، مشروط به همکاری جوامع محلی است زیرا جوامع نقش کلیدی و عنصر اساسی توسعه در گردشگری هستند. از آنجاکه جوامع محلی مهم‌ترین اصل در ایجاد ثبات و پایداری گردشگری هستند و از وجود گردشگری منتفع و متضرر می‌شوند، لزوم توجه و برنامه‌ریزی با دخیل کردن خواسته‌ها و مشارکت آن‌ها در برنامه‌های توسعه‌ای احساس می‌شود. یکی از ارکان اصلی توسعه پایدار، توانمندسازی و توزیع قدرت در جامعه است. در فرآیند توسعه گردشگری، مشارکت به‌تنهایی کافی نیست و ساکنان باید توانمند شوند تا به توسعه پایدار در گردشگری رسید (Cheavens, 2000). یکی از فرصت‌های جدید اقتصادی صنعت گردشگری، اکوتوریسم به‌عنوان نوعی از گردشگری روستایی است و در سال‌های اخیر بیشتر از اشکال دیگر گردشگری مورد توجه قرار گرفته است. اکوتوریسم به‌طور

با ابعاد خود تعیینی، شایستگی و تأثیر وجود دارد، اما در سایر ابعاد رابطه معناداری مشاهده نمی‌شود. بنابراین، در کل تحلیل آماری، توانمندسازی کشاورزان در توسعه کشاورزی استان اردبیل تأثیرگذار بوده است، به طوری که همبستگی توسعه کشاورزی در اکثریت ابعاد توانمندسازی در قالب پرسش تحقیق به تأیید رسیده است. اسپریتزر (Spritzer, 1995) در پژوهشی با عنوان «توانمندسازی روان‌شناختی در محیط کار کارکنان سطح متوسط سازمان صنعتی آمریکا: ابعاد، اندازه‌گیری و اعتبار» نویسنده عوامل اصلی مؤثر بر توانمندسازی را شامل عوامل فردی مانند تحصیلات، سابقه کار، جنسیت، نژاد، عزت‌نفس، عوامل گروهی شامل اثربخشی گروهی، اهمیت گروه، اعتماد درون گروهی و عوامل سازمانی و اجتماعی شامل ابهام در نقش، دسترسی به منابع، حیطه کنترل، دسترسی به اطلاعات، حمایت اجتماعی و سیاسی و جو مشارکتی واحد کار می‌داند. بری (Barry, 2012) در مقاله‌ای با عنوان «توسعه جوامع محلی و توانمندسازی زنان از طریق اکوتوریسم» به بررسی نقش زنان در پرکردن فاصله‌های محیط زیستی، اقتصادی و اجتماعی در زمینه توسعه گردشگری پایدار می‌پردازد. وی همچنین بیان می‌دارد، آموزش و توانمندسازی زنان آنان را به پیشروان حفاظت از ارزش‌های اجتماعی - فرهنگی و محیط زیستی تبدیل می‌کند. بنسال و کومار (Bansal & Kumar, 2011) در تحقیق خود با عنوان «توانمندسازی زنان و خودپایداری از طریق گردشگری، مطالعه موردی: زنان خوداشتغال در بخش صنایع دستی در دره کولو هیمالچال پرادش» به دنبال راه‌هایی برای توانمندسازی زنان است و با بررسی میزان درآمد زنان از فروش صنایع دستی در اکوتوریسم به نقش حمایت از تولیدات زنان جهت بالابردن کیفیت محصول و عرضه مناسب اشاره می‌کند. اشتاینر و فارمر (Steiner & Farmer, 2018) در پژوهش خود تحت عنوان «توانمندسازی روان‌شناختی زنان روستایی» به این نتایج رسیده‌اند که فرایند توانمندسازی جامعه از مشارکت شروع می‌شود و با مشارکت همراه است که هر دو به‌منزله پیش‌شرط توانمندسازی جامعه محسوب می‌شود. محدودیت‌هایی وجود دارد که اعضای جامعه قادر به اجرای سیاست‌های توانمندسازی جامعه نیستند و این امر نشان می‌دهد که حتی برنامه‌های مناسب برای توانمندسازی جامعه، می‌توانند ناکام بمانند. در رابطه با توانمندسازی روان‌شناختی زنان روستایی عثمان و تانر (Osman & Tanner, 2017) این‌طور بیان می‌کنند که: سازه‌های توانمندسازی و روان‌شناختی شامل عوامل درون فردی، عوامل رفتاری و عوامل تعامل می‌شود. یافته‌ها حاکی از آن است که عواملی مانند خدمات و آموزش کامپیوتر می‌تواند به قدرت و توانایی درک روان‌شناختی اعضای جامعه کم‌درآمد کمک کند. یافته‌های پژوهش درک مخاطب از ارتباط مؤلفه‌های مختلف به‌منظور افزایش توانایی روان‌شناختی را بهبود می‌بخشد. بر اساس برآیند اطلاعات گردآوری‌شده، مدل مفهومی این پژوهش تدوین و در تصویر ۱ ارائه شده است.

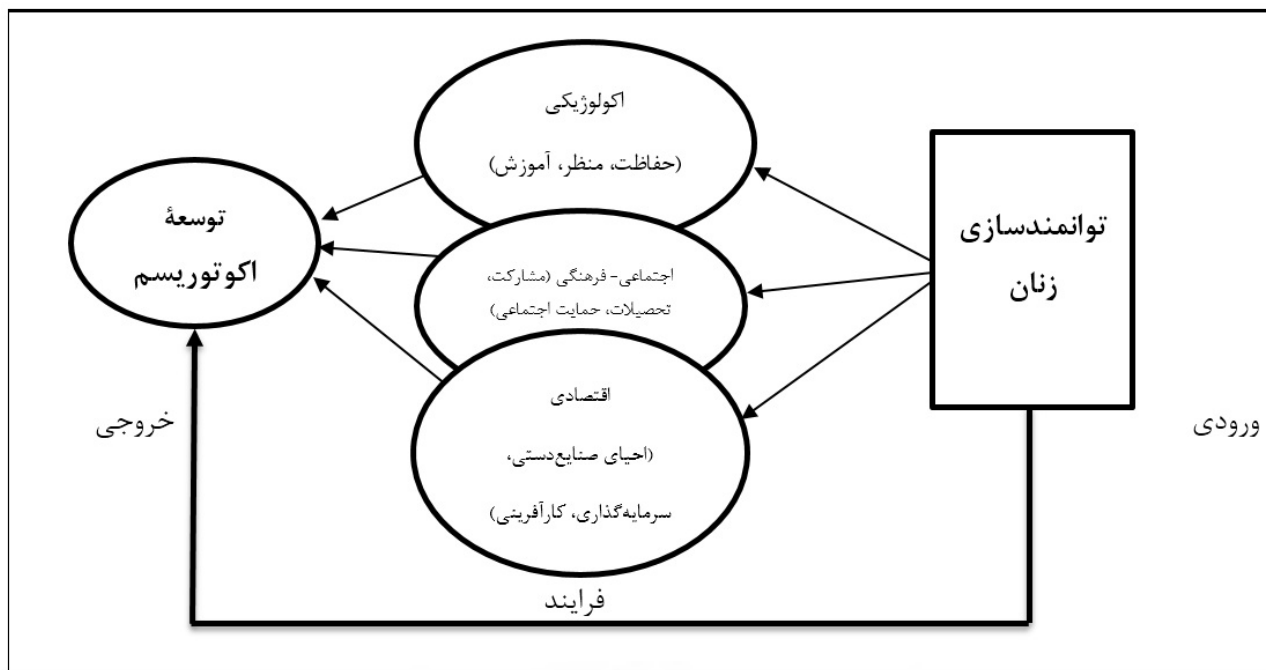
گردشگری طبیعی نیز پژوهش‌هایی انجام شده است که زاویه نگرش در آن‌ها با ابعاد موردنظر در این پژوهش متفاوت است، که به برخی از این تحقیقات اشاره می‌شود.

قنبری و محمود صالحی (۱۳۹۴) در پژوهش خود با عنوان «عوامل مؤثر بر توانمندسازی زنان با تأکید بر بخش گردشگری (مطالعه موردی: شهر سی‌سخت)» اشاره به این موضوع دارند که از نظر زنان شهر سی‌سخت مهم‌ترین عواملی که می‌تواند در توانمندسازی زنان مؤثر واقع شود، به ترتیب اهمیت عبارت‌اند از: عامل اقتصادی، مشارکتی، اجتماعی - فرهنگی و زیرساخت. این موارد عوامل پیش‌برنده توانمندسازی زنان این شهر است که در بین آن‌ها، عامل اقتصادی به دلیل ایجاد اشتغال و کسب درآمد نقش واضح‌تری دارد. بریمانی، نیک‌منش و خداوردی لو (۱۳۹۱) در مقاله خود با عنوان «بررسی نقش اعتبارات خرد در توانمندسازی زنان روستایی، مطالعه موردی: روستای لکستان، شهرستان سلماس» به این نتایج دست یافته: اعتبارات خرد در توانمندی زنان مؤثر بوده است؛ آن دسته از زنانی که وام دریافت کرده بودند نسبت به گروهی که نگرفته بودند از نظر اقتصادی توانمندتر و از نظر روحی با اعتمادبه‌نفس بیشتر و در وضعیت بهتری بودند.

امیری (۱۳۹۰) در پژوهش خود با عنوان «نقش گردشگری در توانمندسازی زنان روستایی، مطالعه موردی روستای امام‌زاده بزم در استان فارس و روستای جواهر ده در استان مازندران» به این نتایج دست یافته که گردشگری باعث توانمندسازی عمومی زنان در هیچ‌یک از دو روستا نشده است اما در بعد اقتصادی، منجر به توانمندشدن زنان روستای جواهر ده و در بعد روانی منجر به توانمندشدن زنان هر دو روستا شده است، توانمندی زنان در بعد اجتماعی برای زنان هیچ‌یک از دو روستا محقق نشده است.

حیدری ساربان و ملکی (۱۳۹۳) در پژوهش خود با عنوان «ارزیابی نقش گردشگری روستایی در توانمندسازی زنان روستایی، مطالعه موردی: روستای ده زیارت شهرستان بوانات استان فارس» به این نتیجه دست یافتند که اهداف توسعه پایدار بدون زنان امری غیر ممکن خواهد بود.

حاجیان (۱۳۹۲) در پژوهش خود با عنوان «میزان توانمندسازی اقتصادی زنان روستایی در نتیجه توسعه گردشگری زمستانی، مطالعه موردی، مقصدهای گردشگری خور، شمشک، دربندسر، دیزین» نتیجه می‌گیرد که، توسعه گردشگری زمستانی به‌عنوان یکی از راهبردهای توسعه روستایی در مناطق کوهستانی، می‌تواند گستره‌ای از فرصت‌ها را برای مشارکت زنان فراهم کرده و منجر به توانمندسازی اقتصادی آن‌ها شود. رکن‌الدین افتخاری، پور طاهری، فرج‌زاده و حیدری ساربان (۱۳۸۸) در مقاله‌ای تحت عنوان «نقش توانمندسازی در توسعه کشاورزی، مطالعه موردی استان اردبیل» به این نتیجه رسیده‌اند که رابطه‌ای بسیار قوی با جهت مثبت میان سطح توسعه کشاورزی و روستاهای نمونه

تصویر ۱. مدل نظری پژوهش. مأخذ: نگارندگان.

مبانی نظری • اکوتوریسم

قالب سازمان‌های مردم‌نهاد و همیاران طبیعت و یا سایر شکل‌های اجتماعی ایفا کنند. توانمندسازی زنان در توسعه اکوتوریسم و به تبع آن در همه‌ی مناطق اکوتوریستی نقش مهمی را ایفا می‌کند. در این زمینه آموزش و آگاهی رکن اساسی توانمندسازی قلمداد می‌شود زیرا آن‌ها را قادر می‌سازد تا تغییرات جدید را بپذیرند و یا خود دست به تغییر بزنند (صفری شالی، ۱۳۸۷). هدف از توانمندسازی زنان در توسعه اکوتوریسم، فراهم آوردن زمینه‌ای برای مشارکت آنان همراه با مردان در تمامی ابعاد و مسائل مربوط به منطقه‌ای که در آن زندگی می‌کنند، است که در نهایت زمینه‌ساز توسعه پایدار شوند. در این پژوهش توانمندسازی زنان در سه بعد اقتصادی، اجتماعی-فرهنگی و زیست‌محیطی مورد بررسی قرار می‌گیرد:

– **ابعاد اقتصادی توانمندسازی زنان:** این بعد از توانمندسازی با شاخص‌هایی نظیر کسب یا افزایش درآمد، توانایی بازپرداخت وام، و قدرت پس‌انداز کردن تعریف می‌شود (شکوری، جعفری و رفعت‌جاه، ۱۳۸۶). با توجه به اهداف مدل اکوتوریسم پایدار سادلر (۱۹۹۰) اهداف اقتصادی شامل مزایای اقتصادی برای جامعه میزبان و پایایی اقتصادی است (Sadler, 1990 به نقل از زاهدی، ۱۳۸۵).

– **ابعاد اجتماعی-فرهنگی:** بعد اجتماعی توانمندسازی نیز شامل حضور اجتماعی، مشارکت در زندگی همگانی، مورد احترام واقع شدن توسط دیگر اعضای جامعه و ارتباط برقرار کردن فراتر از جامعه محلی، با انجمن‌ها، جنبش‌های اجتماعی و غیره تعریف شده است. توانمندسازی فرهنگی نیز حفظ یا توسعه فرهنگ زنان را شامل می‌شود. اهداف پایداری اکوتوریسم (Baromey, 2008) شامل ارتقاء مشارکت فعال مردم محلی، قدرت‌دهی به مردم محلی،

اکوتوریسم به‌عنوان نوعی از گردشگری روستایی به‌طور فزاینده‌ای در بسیاری از کشورهای در حال توسعه به‌عنوان یک راهبرد به‌سوی کاهش فقر پذیرفته شده است. آنچه در این نوع گردشگری اهمیت فراوان دارد موضوع پایداری است، اکوتوریسم زمانی پایدار خواهد بود که در آن مسائلی چون، حفاظت از سرمایه‌های زیست‌محیطی و فرهنگی، ایجاد فرصت‌های شغلی و درآمد و ارتقاء مشارکت جامعه محلی مورد توجه قرار گیرد. نیاز اکوتوریسم به منابع انسانی بیش از تأسیسات رفاهی و اقامتی است و از این‌رو، توسعه اکوتوریسم با جذب سرمایه‌گذاری‌های سنگین زیربنایی همراه نیست. پایداری در اکوتوریسم، مستلزم آگاهی، دانش و مشارکت جامعه محلی و توجه بیش‌ازپیش به نیازهای افراد بومی است. یکی از اصول اساسی در توسعه پایدار استفاده از دانش جوامع محلی و مشارکت افراد بومی در برنامه‌های توسعه است. مشارکت مستلزم منابع انسانی توانمند است. در دنیای کنونی هر کشوری که از دانش بیشتر و روزآمدتری برای توانمندسازی بهره‌مند باشد به مواهب بیشتری از توسعه دست می‌یابد (رکن‌الدین افتخاری، پورطاهری و فضلی، ۱۳۹۳). زنان به‌عنوان بخش اعظمی از نیروی انسانی هر کشور می‌توانند نقش بسیار مهم و مؤثری در جهت پیشبرد اهداف و سیاست‌های برنامه‌ریزان در زمینه‌های گوناگون اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی، ایفا کنند. بدیهی است زنان با دارا بودن نقش مدیریت خانواده، هر چه سطح آگاهی‌ها و اطلاعاتشان بیشتر باشد به تبع آن ارتقاء فرهنگ عمومی جامعه بیشتر محقق خواهد شد. زنان در نقش‌های اجتماعی نیز به‌صورت خاص می‌توانند نقش مؤثر خود را به‌عنوان آموزشگر، مروج، یا در

که در حوزه فروش داخلی و صدور محصولات هنرهای سنتی و صنایع دستی دارند، با قابلیت‌ها و خصوصیت‌های ویژه خود، از جمله عدم نیاز به سرمایه‌گذاری می‌توانند مشاغل سنتی را به نحو مطلوب احیا کنند و با این شیوه، به حمایت جدی از هنر و حفظ و احیای آثار منسوخ بپردازند.

- بعد اجتماعی فرهنگی

مشارکت: در این پژوهش مشارکت دو بعد ذهنی و عینی را در بردارد، بعد ذهنی حاکی از آمادگی ذهنی و روانی فرد برای مشارکت اجتماعی است و بعد عینی به رفتارهای مشارکتی افراد در زندگی روزانه‌شان بستگی دارد.

تحصیلات: در این پژوهش بسیاری از پاسخ‌دهندگان از تحصیلات عالی برخوردار بودند و بر اساس نظر بعضی از پاسخ‌دهندگان آموزش مهارت‌های موردنیاز می‌تواند جای تحصیلات را بگیرد.

حمایت اجتماعی: حمایت اجتماعی به میزان برخورداری از محبت، مساعدت و توجه اعضای خانواده، دوستان و سایر افراد اطلاق می‌گردد. حمایت دربرگیرنده کارکردهای حمایتی یعنی شکل‌های متفاوت کمک و یاری است که فرد در صورت داشتن روابط اجتماعی در سطوح مختلف منابع ساختاری حمایت اجتماعی مانند پیوند قوی، شبکه‌های اجتماعی و عضویت گروهی می‌تواند از انواع مساعدت‌ها و کمک‌های عاطفی، ابزاری و اطلاعاتی برخوردار شود.

- بعد زیست محیطی

حفاظت: امروزه حفاظت از محیط‌زیست به‌عنوان یکی از ارکان مهم توسعه پایدار، مسئله‌ای جهانی است که دست‌یابی به آن بدون مشارکت آگاهانه مردم ممکن نیست. یکی از اصلی‌ترین علل تخریب و آلودگی محیط‌زیست، عدم آگاهی مردم نسبت به مسائل زیست‌محیطی است. زنان با توجه به نقشی که در عرصه‌های گوناگون دارند، قادر به تأثیرگذاری بسیار بر محیط‌زیست هستند. در بسیاری از نقاط دنیا به‌ویژه نقاط روستایی، زنان از مهم‌ترین نیروهای درگیر در امر کشاورزی و در نتیجه ارتباط مستقیم با محیط‌زیست هستند. در این زمینه زنان دارای دانش و تخصص بسیار در مورد مسائل مرتبط با محیط اطراف خود هستند. نقش آنان در کشاورزی، تربیت حیوانات، تهیه آب به‌ویژه در مناطق کویری، کشت و مراقبت از باغچه‌های خانگی، مصرف خانوار و ... بسیار پررنگ بوده و می‌توانند تأثیر بسیاری بر محیط‌زیست اطراف خود و مصرف بهینه منابع داشته باشند (اکبری، ۱۳۹۱).
منظر زیست محیطی: منظر کلیتی است که می‌توان آن را به طبیعت، فرهنگ، تاریخ، شهر، روستا و هر پدیده دیگر تعمیم داد و پدیده‌های عینی-ذهنی، پویا و نسبی است که محصول تعامل انسان با طبیعت و جامعه با تاریخ است (منصوری، ۱۳۷۸، به نقل از پرچکانی، هاشمی، رکن‌الدین افتخاری و ایمانی خوشخو، ۱۳۹۶) حفظ منابع طبیعی، تفکیک زباله خشک و تر، حفظ منابع آبی، حفاظت از حیوانات بومی، در این شاخص قرار می‌گیرد.

بهبود و افزایش تعادل جامعه محلی، تشویق به مفهوم چندفرهنگی و ارتباط میان جوامع میزبان و گردشگران، ایجاد حس اعتماد به نفس برای مردم محلی در ابعاد اجتماعی - فرهنگی است.

ابعاد زیست محیطی: زنان در کشورهای در حال توسعه معمولاً مسئول تأمین آب، غذا و سوخت و نظارت بر سلامت و رژیم غذایی خانواده هستند. به همین دلیل، آن‌ها در عمل تمایل دارند به اجرای هر آنچه در مورد حفظ محیط‌زیست و منابع طبیعی یاد گرفته‌اند (قنبری و محمود صالحی، ۱۳۹۴). مدارکی وجود دارد که زنان از نظر زیست محیطی طبق نظر نسبت به مردان آگاه‌ترند و بیشتر در فعالیت‌های حفاظت از محیط‌زیست از قبیل بازیافت مواد زائد، استفاده مجدد از مواد زائد، خرید آگاهانه کالاهای سازگار با محیط‌زیست و ... درگیر هستند. اکوفمنیست‌ها بحث می‌کنند که به‌طور تاریخی دانش زنان از طبیعت به حفظ زندگی کمک می‌کند (اکبری، ۱۳۹۱). اهداف زیست محیطی در مدل اکوتوریسم پایدار (Sadler, 1990)، کمک به حفظ منابع طبیعی محل، اجتناب از تخریب منابع، و مدیریت عرضه و تقاضای منابع طبیعی را در برمی‌گرفت (Sadler, 1990 به نقل از زاهدی، ۱۳۸۵). با عنایت به مطالب گفته شده و پایداری در گردشگری و ابعاد و شاخص‌های اکوتوریسم که متشکل از حفاظت، آموزش و مشارکت است، برای این پژوهش در ابعاد اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی، زیست محیطی، شاخص‌های تصویر ۲ در نظر گرفته شده است.

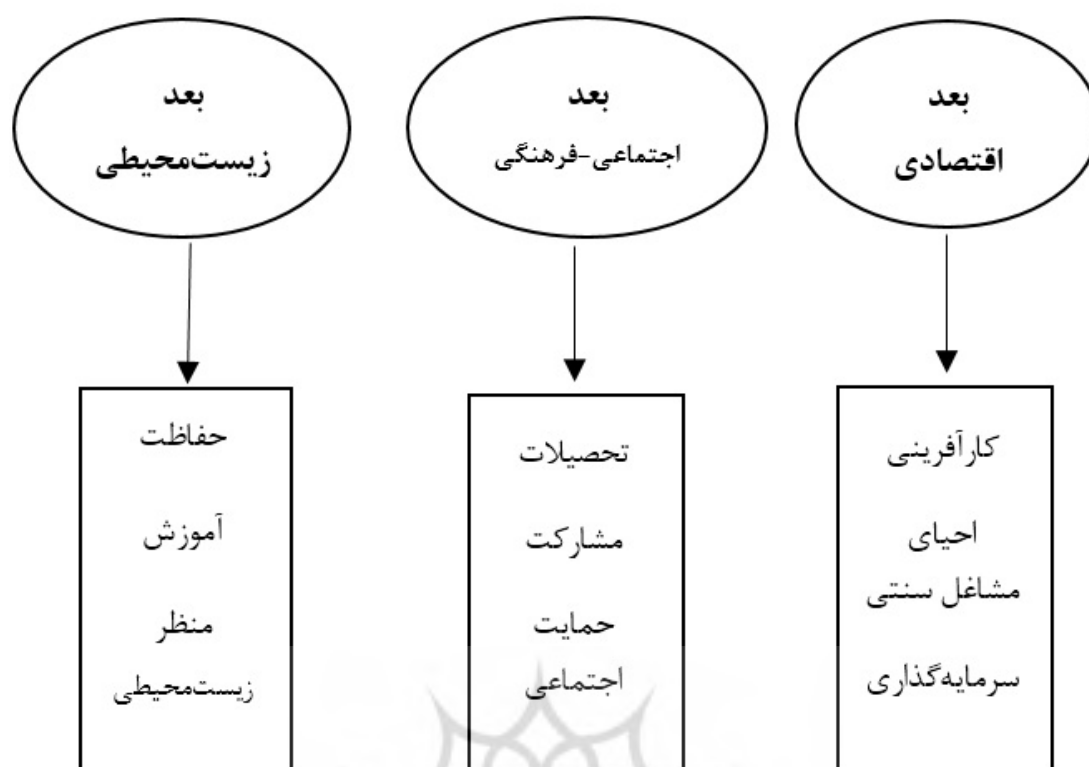
• تبیین مفاهیم شاخص‌های منتخب

- بعد اقتصادی

کارآفرینی: کارآفرینی اثرات بسیار مثبتی بر روحیه و رفتار انسان دارد. این اثرات مثبت را می‌توان در مواردی چون اجتماعی شدن، کسب ساختار کلی برای زندگی و رشد شخصیت برشمرده (طباطبایی یحیی آبادی و حسینیان، ۱۳۸۴). در فرآیند کارآفرینی عوامل کساننده (مثبت) و عوامل پیش‌برنده (منفی) برای انگیزه‌های کارآفرینی در نظر گرفته شده است. عوامل پیش‌برنده یا عوامل منفی، عوامل اضطراری هستند که زنان را به دنبال کردن ایده کسب و کارشان تشویق می‌کنند. این عوامل شامل بیکاری، ناامیدی از کار قبلی، نیاز داشتن به زندگی معقول با برنامه کاری منقطع و سنت خانوادگی در اداره کردن کار است (Petridou & Glavelis, 2008).

سرمایه‌گذاری: در این پژوهش منظور از سرمایه‌گذاری، سرمایه‌گذاری مالی با هدف دریافت سود سهام، در پروژه‌های توسعه گردشگری مانند بانک‌ها، شرکت‌های خصوصی مدیریت دارایی‌ها، شرکت‌های بیمه، صندوق سرمایه‌گذاری در املاک، مستغلات و صندوق سهام خصوصی است.

احیای مشاغل سنتی: اشتغال در هر جامعه‌ای بستگی به خرید مردم از کالاها و صنایع تولیدی آن جامعه دارد، به طوری که اگر کالاهای وارداتی جای کالای تولید داخل را بگیرد دیگر خبری از اشتغال نخواهد بود. امروزه جامعه محلی با امکانات گسترده‌ای

تصویر ۲. شاخص‌های منتخب در پژوهش. مأخذ: نگارندگان.

مستقل، توانمندسازی زنان در ابعاد اقتصادی، اجتماعی-فرهنگی و زیست محیطی. پرسشنامه بر اساس اطلاعات و مطالب و شاخص‌های شناسایی شده در فصل دوم این پژوهش در قالب طیف لیکرت طراحی شده است. از آنجا که جامعه آماری در این پژوهش، مفهوم توسعه تمام افراد جامعه را در بر می‌گیرد، معادل افراد محلی روستای کردان است که جهت برآورد حجم نمونه از فرمول کوکران استفاده شده است. این پژوهش با توجه به حجم جامعه، ۳۷۹۵ جمعیت، حجم نمونه با ۹۵ درصد اطمینان، معادل ۳۴۸ نفر را محاسبه کرده و تعداد پرسشنامه قابل استناد در این پژوهش ۳۰۰ نفر تشخیص داده شده است. به منظور بررسی میزان پایایی پرسشنامه از روش آلفای کرونباخ استفاده شد و با توجه به آلفای کرونباخ به دست آمده در جدول ۱ از خروجی نرم‌افزار SPSS پرسشنامه از پایایی لازم برخوردار بود و جهت تأیید روایی پرسشنامه در اختیار متخصصان قرار داده شد و به تأیید آن‌ها رسید.

یافته‌ها

• یافته‌های توصیفی

همان‌گونه که در جدول ۲ نشان داده شده است از مجموع ۳۰۰ نفر نمونه آماری، ۴۲ درصد زن و ۵۸ درصد مرد هستند. همچنین طبق جدول ۳ در بین پاسخ‌گویان بیشترین فراوانی بین رده سنی ۳۵-۲۶ سال است. به لحاظ تحصیلات نیز همان‌طور که در جدول ۴ آمده است بیشترین فراوانی مربوط به افراد با

آموزش: آموزش محیط زیست و انتخاب مطلوب‌ترین روش‌های آموزش یکی از راه‌های مؤثر برای ارتقاء توانمندی روستاییان است که تأثیر قابل توجهی در تقویت فرهنگ حفاظت از محیط زیست دارد.

محدوده مورد مطالعه

روستای کردان کرج در استان البرز، که بر اساس آخرین سرشماری عمومی نفوس و مسکن در سال ۱۳۹۵، ۳۷۹۵ نفر جمعیت دارد، که از این تعداد ۱۹۱۲ نفر مردان و ۱۸۸۳ نفر را زنان، تشکیل می‌دهند. این روستا به دلیل داشتن جاذبه‌های طبیعی، تاریخی، مذهبی (امام زادگان حسین و بی بی سکینه از نوادگان امام سجاد) سالانه گردشگران زیادی را به خود فرامی‌خواند. همکاری زنان روستای کردان در کنار مردان منطقه در فعالیت‌های اجتماعی با توجه به نقش مادر و همسر بودن بسیار مشهود است. اما آنچه اهمیت داشت، نادیده گرفتن نقش خود در مسائل توسعه‌ای و حس عدم تعلق داشتن بود که در قسمت پیشنهادها علمی توضیح داده شده است.

روش‌شناسی پژوهش

این پژوهش از لحاظ هدف تحقیق کاربردی و روش آن توصیفی-تحلیلی و نوع آن پیمایشی است و اطلاعات لازم از طریق مطالعات کتابخانه‌ای و با استفاده از ابزار پرسشنامه گردآوری شده است. در تحقیق پیش رو متغیر وابسته توسعه اکوتوریسم است و متغیر

جدول ۲. بررسی جنسیت پاسخ‌دهندگان. مأخذ: نگارندگان.

جنس	فراوانی	درصد فراوانی
مرد	۱۷۳	۷/۵۷
زن	۱۲۷	۳/۴۲
جمع	۳۰۰	۱۰۰

جدول ۳. بررسی سن پاسخ‌دهندگان. مأخذ: نگارندگان.

سن	فراوانی	درصد فراوانی
۱۸ تا ۲۵ سال	۱۴	۷/۴
۲۶ تا ۳۵ سال	۱۲۸	۷/۴۲
۳۶ تا ۴۵ سال	۸۶	۷/۲۸
۴۶ تا ۶۰ سال	۳۴	۳/۱۱
۶۰ به بالا	۳۸	۶/۱۲
جمع	۳۰۰	۱۰۰

جدول ۴. بررسی میزان تحصیلات پاسخ‌دهندگان. مأخذ: نگارندگان.

تحصیلات	فراوانی	درصد فراوانی
بی‌سواد	۱۸	۰/۶
دیپلم	۱۰۲	۰/۳۴
کاردانی	۴۹	۳/۱۶
کارشناسی	۱۱۴	۰/۳۸
کارشناسی ارشد و بالاتر	۱۷	۷/۵
جمع	۳۰۰	۱۰۰

جدول ۵. بررسی شغل پاسخ‌دهندگان. مأخذ: نگارندگان.

شغل	فراوانی	درصد فراوانی
کشاورزی	۴۹	۳/۱۶
دامداری	۱۸	۶/۰
صنایع دستی	۴۹	۳/۱۶
خدماتی (عرضه کالا)	۱۰۲	۰/۳۴
آموزشی	۱۷	۷/۵
خانه‌داری	۶۵	۷/۲۱
جمع	۳۰۰	۱۰۰

مدرک کارشناسی است. در جدول ۵ مشاهده می‌شود بیشترین فراوانی مربوط به افراد در شغل خدماتی است. جدول ۶ تعداد، میانگین، انحراف معیار، حداقل و حداکثر در متغیرهای تحقیق را نشان می‌دهد. در این پژوهش جهت بررسی نرمال بودن متغیرها از آزمون کولوموگروف-اسمیرنوف استفاده شده است (جدول ۷). از آنجاکه مقدار سطح معناداری متغیرها بزرگ‌تر از ۰/۰۵ است، این متغیرها در سطح معناداری ۰/۰۵ نرمال‌اند.

نتایج ابعاد پژوهش

همان‌طور که از جدول ۸ ملاحظه می‌شود، در بعد زیست‌محیطی، آماره t برابر با ۰/۹۰۶ و سطح معنی‌داری آزمون ۰/۰۰۰ کوچک‌تر از ۵ درصد است، که نشان از نقش مثبت توانمندسازی زنان در توسعه اکوتوریسم بعد زیست‌محیطی است. در بعد اجتماعی-فرهنگی، آماره t برابر است با ۳/۸۹۴ و سطح معنی‌داری آزمون ۰/۰۰۰ کوچک‌تر از ۵ درصد است که نشان از نقش مثبت توانمندسازی زنان در توسعه اکوتوریسم در بعد اجتماعی-فرهنگی است. در بعد اقتصادی آماره t برابر است با ۴/۳۰۳ و سطح معنی‌داری آزمون ۰/۰۰۰ کوچک‌تر از ۵ درصد است که نشان از نقش مثبت توانمندسازی زنان در بعد اقتصادی در توسعه اکوتوریسم است. همچنین نتایج کلی شاخص‌های تدوین‌شده پژوهش در جدول ۹ آمده است. مقادیر میانگین عددی برای تمامی شاخص‌های مرتبط با توانمندسازی زنان دارای مطلوبیت و تفاوت معناداری آن‌ها مثبت است. داده‌های مورد استفاده در تحقیق حاضر با استفاده از روش‌های آماری توصیفی و استنباطی (آزمون تی)، مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. به‌طوری‌که نتایج تحلیل داده‌های گردآوری‌شده از طریق پرسشنامه تدوین‌شده در طیف پنج‌گزینه‌ای لیکرت، نشان می‌دهد که مقادیر میانگین عددی محاسبه‌شده برای همه مؤلفه‌های مرتبط با توانمندسازی زنان در منطقه کردان، دارای مطلوبیت عددی و تفاوت معناداری آن‌ها مثبت است و با توجه به تحلیل دیدگاه پاسخگویان که جامعه محلی بودند، روستای کردان توانایی لازم در جهت توسعه اکوتوریسم را دارد.

جدول ۱. پایایی پرسشنامه با استفاده از روش آلفای کرونباخ. مأخذ: نگارندگان.

مؤلفه	تعداد پرسش‌ها	ضریب آلفای کرونباخ
اقتصادی	۲۰	۰/۷۲۱
اجتماعی - فرهنگی	۱۸	۰/۸۳۲
زیست محیطی	۲۷	۰/۸۱۴

جدول ۶. داده‌های توصیفی متغیرهای تحقیق. مأخذ: نگارندگان.

متغیرها	p-value	نتیجه آزمون	انحراف استاندارد	میانگین	ماکسیمم	مینیمم	تعداد	ابعاد
بعد اقتصادی	۰/۱۳۳	نرمال	۰/۸۲۴	۳/۲۰۴	۵/۰۰	۱/۰۰	۳۰۰	بعد اقتصادی
بعد اجتماعی	۰/۱۲۶	نرمال	۰/۹۱۶	۳/۲۰۶	۵/۰۰	۱/۰۰	۳۰۰	بعد اجتماعی - فرهنگی
بعد زیست‌محیطی	۰/۱۶۷	نرمال	۰/۷۴۹	۳/۱۶۹	۵/۰۰	۱/۰۰	۳۰۰	بعد زیست‌محیطی

جدول ۸. محاسبات ابعاد پژوهش. مأخذ: نگارندگان.

نتیجه آزمون	مقدار ثابت مورد آزمون ۳				متغیرها
	سطح معنی‌داری	درجه آزادی	آماره t	انحراف از معیار	
تأیید	۰/۰۰۰	۲۹۹	۹۰۶/۳	۷۴۹۴/۰	بعد زیست‌محیطی
تأیید	۰/۰۰۰	۲۹۹	۸۹۴/۳	۹۱۶۱/۰	بعد اجتماعی - فرهنگی
تأیید	۰/۰۰۰	۲۹۹	۳۰۳/۴	۸۲۴۴/۰	بعد اقتصادی

جدول ۹. محاسبات شاخص‌های تدوین‌شده پژوهش. مأخذ: نگارندگان.

نتیجه آزمون	مقدار ثابت مورد آزمون ۳				متغیرها
	سطح معنی‌داری	درجه آزادی	آماره t	انحراف از معیار	
تأیید	۰/۰۰۰	۲۹۹	۳/۹۰۷	۱/۰۱۲۲	سرمایه‌گذاری
تأیید	۰/۰۰۰	۲۹۹	۳/۷۱۳	۰/۹۱۷	کارآفرینی
تأیید	۰/۰۰۱	۲۹۹	۳/۳۱۴	۰/۹۹۰	احیاء صنایع دستی
تأیید	۰/۰۰۰	۲۹۹	۳/۵۴۸	۱/۰۱۲۲	تحصیلات
تأیید	۰/۰۰۳	۲۹۹	۲/۹۵۱	۰/۹۱۷	حمایت اجتماعی
تأیید	۰/۰۰۰	۲۹۹	۴/۳۹۱	۰/۹۹۰	مشارکت
تأیید	۰/۰۰۱	۲۹۹	۳/۳۱۷	۰/۸۲۵	حفاظت
تأیید	۰/۰۰۱	۲۹۹	۳/۴۹۰	۰/۸۱۷	آموزش
تأیید	۰/۰۰۰	۲۹۹	۳/۹۱۰	۰/۸۱۵	منظر زیست‌محیطی

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر نقش توانمندسازی زنان در توسعه اکوتوریسم را مورد بررسی قرار داده است. یافته‌های کاربردی پژوهش نشان می‌دهد، هر سه بعد توانمندسازی زنان (اقتصادی، اجتماعی-فرهنگی، زیست‌محیطی) با توسعه اکوتوریسم، رابطه مثبت و معناداری دارد. در بعد اقتصادی، با در نظر گرفتن شاخص‌های (کارآفرینی، سرمایه‌گذاری، احیاء صنایع دستی). در بحث کارآفرینی، زنان روستایی باید از روحیه انعطاف‌پذیری، ریسک‌پذیری، تحصیلات و دانش و برای سرمایه‌گذاری باید از یک ثبات اقتصادی برخوردار باشند. احیاء صنایع دستی به‌عنوان یکی از پارامترهای مهم توانمندسازی، فرصت‌های شغلی زیادی را به همراه دارد که در این بعد نیاز به آموزش، حمایت نهادها و سازمان‌های دولتی، سیاست تسهیلات بانکی استفاده از فناوری و ... است (رکن‌الدین افتخاری و همکاران

کشورها وارد جنگ رقابتی بر سر توسعه شده‌اند و برای ماندن در این عرصه نیازمند سه مؤلفه ضروری هستند از جمله: سرمایه، فناوری، نیروی انسانی ماهر، که مهم‌ترین مسئله نیروی انسانی توانمند و ماهر است، بسیاری از صاحب‌نظران بر این باورند که سرمایه و فناوری قابل تأمین است ولی نیروی انسانی توانمند را در مدت‌زمان کوتاه نمی‌توان به وجود آورد. نیروی انسانی توانمند نقطه قوت یک جامعه برای رسیدن به توسعه است. امروزه، توسعه گردشگری می‌تواند به‌مثابه دارویی، برای التیام دردها و چالش‌های اقتصادی، اجتماعی-فرهنگی، زیست‌محیطی، در جامعه روستایی قلمداد شود. توسعه اکوتوریسم به‌عنوان نوعی از گردشگری در روستاهای کشور، نیازمند مشارکت جامعه محلی، افراد ذی‌نفع و یا گروه هدف است و مشارکت نیازمند توانمندسازی جوامع است.

در توسعه اکوتوریسم در منطقه کردان کرج پیشنهادهایی ارائه می‌شود:

۱. تأسیس کارگاه‌های آموزشی کارآفرینی و کسب‌وکارهای الکترونیکی و پرداخت تسهیلات بانکی با بازپرداخت آسان جهت کارآفرینی. برگزاری دوره‌های آموزشی صنایع دستی بومی و کلاس‌های مهارتی جایگزین برای افراد با تحصیلات پایین و دوره‌های آموزشی طبیعت‌گردی برای زنان روستایی؛
۲. حمایت‌های خانواده و سازمان‌های دولتی از زنان و دختران در فعالیت‌های اکوتوریستی؛
۳. برگزاری دوره‌های آموزشی طبیعت‌گردی و بهره‌برداری از گیاهان دارویی. آگاهی‌دادن به زنان برای چگونگی دفع زباله‌های خانگی. بالابردن حساسیت زنان در حفظ و نگهداری محیط‌زیست. آموزش حفظ محیط طبیعی و رودخانه کردان به‌عنوان یک منظر زیست‌محیطی. برگزاری جشن‌های حفاظت از طبیعت (روز درخت‌کاری).

پیشنهادهای علمی

افراد زمانی راغب به مشارکت هستند که منطقه را متعلق به خود و یا خود را جزئی از منطقه بدانند. در این حالت ابعاد اقتصادی، اجتماعی-فرهنگی و زیست‌محیطی برای توانمندسازی، اهمیت پیدا می‌کند. در این پژوهش تلاش شد که ابعاد اقتصادی، اجتماعی-فرهنگی، زیست‌محیطی، با شاخص‌های پیش‌گفته شده مورد بررسی قرار بگیرد ولی به نظر می‌رسد، مشکلات اجتماعی-فرهنگی و روان‌شناختی نقش پررنگ‌تری نسبت به مشکلات اقتصادی، زیست‌محیطی داشته است. لذا برای سایر محققین پیشنهاد می‌شود که به بررسی نقش توانمندسازی اجتماعی-فرهنگی و روان‌شناختی از ابعاد متعددی به صورت تخصصی‌تر پرداخته شود و اینکه ابعاد اجتماعی و روان‌شناختی با توجه به فناوری و توسعه و پیشرفت‌های جوامع هرروز ابعاد جدیدتری به خود می‌گیرند که لازم است محققان در خصوص ابعاد جدیدتر در این حوزه بررسی‌های لازم را انجام دهند.

۱۳۸۸، (Lenao & Basupi, 2016; Bansal & Kumar, 2011). در بعد اجتماعی- فرهنگی، با در نظر گرفتن شاخص‌های (تحصیلات، حمایت اجتماعی، مشارکت)، بر اساس نظر بعضی از پاسخ‌دهندگان، آموزش مهارت‌های مورد نیاز می‌تواند جای تحصیلات را بگیرد. از این جهت نتایج به‌دست‌آمده احاکمی از این است که تحصیلات اثر معنی‌داری روی توانمندسازی زنان دارد. زنان با تحصیلات بالا از نظر بنیة مالی و حق مالکیت در سطح بالاتری قرار دارند. حمایت اجتماعی تابع روابط اجتماعی است که فرد با پیوند با دیگران و گروه‌ها و اجتماعات دارد که جامعه این بستر را فراهم می‌کند. مشارکت به‌عنوان اصلی‌ترین عنصر برای رسیدن به توانمندی است که باعث عزت‌نفس و روحیة خودباوری در فرد می‌شود که در این بعد نیازمند آموزش، تأمین مالی زنان از طریق اعتبارات خرد، حذف باورهای سنتی، رفع تبعیض در بازار کار و ... که پژوهش‌های دیگر نیز (خسروی‌پور و خروشان، ۱۳۹۰، Sarason, 1983, Spreitzer, 1995) به این نتایج رسیده‌اند. در بعد زیست‌محیطی با در نظر گرفتن شاخص‌های حفاظت، آموزش و منظر زیست‌محیطی به این نتایج می‌رسیم که عدم وجود امکانات رفاهی، افزایش جمعیت، نبود تسهیلات زندگی، استفاده از کودهای سمی و در کل عدم رابطه صحیح انسان با طبیعت و عدم آگاهی باعث تخریب منابع طبیعی می‌شود. با بالا بردن سطح آگاهی زنان و دختران در مورد درست مصرف کردن از منابع و اینکه این منابع باعث سودآوری برای آن‌ها و کل جامعه می‌شود میتوان حساسیت آن‌ها را در مورد حفظ منابع طبیعی بالا برد. آموزش، فراهم کردن امکانات زندگی، اصلاح روابط بین انسان و طبیعت و پایداری اقتصادی نتایجی است که پژوهش‌های دیگر این حوزه نیز به آن‌ها رسیده‌اند (زاهدی و نجفی، ۱۳۸۵، Barry, 2012; Osman & Tanner, 2017).

پیشنهادهای کاربردی

در پایان با توجه به مطالب ذکرشده جهت توانمندسازی زنان

فهرست منابع

- الیوت، جنیفر. (۱۳۷۸). مقدمه‌ای بر توسعه پایدار در کشورهای درحال توسعه (ترجمه حسین رحیمی و عبدالرضا رکن‌الدین افتخاری). تهران: انتشارات مؤسسه توسعه روستایی ایران.
- اکبری، حسین. (۱۳۹۱). نقش زنان در توسعه پایدار محیط‌زیست. زن در توسعه و سیاست، ۱۰(۴)، ۲۷-۵۶.
- امیری، سمیه. (۱۳۹۰). نقش گردشگری در توانمندی زنان (پایان‌نامه کارشناسی ارشد گردشگری). دانشگاه علامه طباطبایی، تهران، ایران.
- بریمانی، فرامرز؛ نیک‌منش، زهرا و خداوردی لو، سهیلا. (۱۳۹۱). بررسی نقش اعتبارات خرد در توانمندسازی زنان روستایی لکستان شهرستان سلماس. اقتصاد و فضا و توسعه روستایی، ۱۱(۱)، ۲۸-۶۹.
- پرچکانی، پروانه؛ هاشمی، سید سعید؛ رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا و ایمانی

- خوش‌خو، محمدحسین. (۱۳۹۶). ارزیابی شاخص‌های برند پایدار در مقاصد گردشگری ساحلی، مطالعه موردی: منطقه ساحلی چابهار. گردشگری و توسعه، ۱۹-۴۷(۴).
- حیدری ساربان، وکیل و ملکی، ابودر. (۱۳۹۳). ارزیابی نقش گردشگری روستایی در توانمندسازی اجتماعی روستایی، روستای ده زیارت، شهرستان بوانات، استان فارس. توسعه روستایی، ۲۶(۲)، ۲۷۹-۲۹۸.
- حاجیان، حسنا. (۱۳۹۲). بررسی تطبیقی توانمندسازی اقتصادی زنان روستایی در نتیجه توسعه گردشگری زمستانی، مطالعه موردی: خور، شمشک، دربندسر، دیزین (پایان‌نامه کارشناسی ارشد مدیریت گردشگری) دانشکده مدیریت و حسابداری، دانشگاه علامه طباطبایی، تهران، ایران.
- خسروی‌پور، بهمن و خروشان، ناهید. (۱۳۹۰). مشارکت زنان و توسعه پایدار

- روستایی. کار و جامعه، (۱۳۳-۱۳۲).
- رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا؛ پور طاهری، مهدی؛ فرج‌زاده، منوچهر و حیدری ساربان، وکیل. (۱۳۸۸). نقش توانمندسازی در توسعه کشاورزی، مطالعه موردی: استان اردبیل. پژوهش‌های جغرافیایی انسانی، ۴۱(۶۹)، ۸۷-۱۰۳.
 - رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا؛ پور طاهری، مهدی و فضلی، نفیسه. (۱۳۹۳). تحلیل عوامل مؤثر در توسعه کارآفرینی گردشگری روستایی. برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری، ۸(۸)، ۸۷-۱۰۸.
 - زاهدی، شمس‌السادات و نجفی، غلامعلی. (۱۳۸۵). بسط مفهومی توسعه پایدار. مدرس علوم انسانی، ۱۰(۴)، ۴۳-۷۶.
 - زاهدی شمس‌السادات. (۱۳۸۵). مبانی توریسم و اکوتوریسم پایدار. تهران: دانشگاه علامه طباطبایی.
 - کتابی، محمود؛ فرخی، زهرا و یزدخواستی، بهجت. (۱۳۸۲). توانمندی زنان برای مشارکت در توسعه پژوهش زنان، ۱(۷)، ۵-۳۰.
 - قنبری، یوسف و محمود صالحی، سمیه. (۱۳۹۴). اکوتوریسم در ایران و چالش‌های پیش روی آن. راهبرد توسعه، ۴۳، ۸۴-۱۰۳.
 - شکوری، علی؛ جعفری، معصومه و رفعت‌جاه، مریم. (۱۳۸۶). مؤلفه‌های توانمندی زنان و تبیین عوامل مؤثر بر آن‌ها. زن در توسعه و سیاست (پژوهش زنان)، ۱۵(۱)، ۲۶-۱.
 - صفری شالی، رضا. (۱۳۸۷). نقش توانمندسازی اقتصادی و اجتماعی زنان در توسعه پایدار روستایی. مجموعه مقالات همایش اعتبارات خرد زنان روستایی و عشایر: وزارت جهاد کشاورزی. تهران: دفتر تبلیغات و مشارکت های مردمی.
 - ضیایی، محمود؛ قربانی، فاطمه و امین بیدختی، علی‌اکبر. (۱۳۹۲). ارزیابی ظرفیت جامعه محلی برای توسعه پایدار گردشگری. مدیریت گردشگری، ۸(۲۴)، ۵۹-۸۸.
 - طباطبایی یحیی آبادی، شهناز و حسینیان، سیمین. (۱۳۸۴). توانمندسازی زنان سرپرست خانوار از طریق مشاوره گروهی، آگاهی‌بخشی و کارآفرینی. خانواده پژوهی، ۱(۴)، ۳۵۹-۳۶۸.
 - مغنی دامغانی، طاهره؛ باقری، مرادعلی و مغنی دامغانی، فرشته. (۱۳۹۴). بررسی نقش زنان در توسعه پایدار از بعد توانمندسازی مهارتی. سومین همایش بین‌المللی سازمان فنی و حرفه‌ای کشور، مهارت‌آموزی و اشتغال. سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای. تهران: دفتر تحقیقات برنامه‌ریزی.
 - Bandiera, O., Buehren, N., Burgess, R., Goldstein, M., Gulesci, S., Rasul, I., & Sulaiman, M. (2012). *Empowering Adolescent Girls: Evidence from a Randomized Control Trial in Uganda*. Working Paper, University College London.
 - Bansal, S. P. & Kumar, J. (2011). Women empowerment and self-sustainability through tourism: A case study of self-employed women in handicraft sector in Kullu valley of Himachal Pradesh. *Himachal Pradesh University Journal*, 7, 1-11.

COPYRIGHTS

Copyright for this article is retained by the authors with publication rights granted to Tourism of Culture journal. This is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

نحوه ارجاع به این مقاله

عزیزی، ریحانه و پرچکانی، پروانه. (۱۴۰۱). نقش توانمندسازی زنان در توسعه اکوتوریسم (مطالعه موردی: روستای کردان کرج). گردشگری فرهنگ، ۳(۸)، ۱۹-۲۸.

DOI:10.22034/TOC.2022.310924.1055

URL: http://www.toc-sj.com/article_147236.html